Trịnh Lữ: 'Phải lấy tư cách người đọc để dịch'

"Đối với người dịch, đặc biệt là dịch văn học, thì ngôn ngữ mình dịch gần như phải trở thành ngôn ngữ thứ hai, phải sống trong nền văn hoá đó. Nếu không sống cùng, không thật hiểu nền văn hóa đó, chỉ tầm chương trích cú thì rất khó dịch tốt", dịch giả Trịnh Lữ tâm sự.

- Đến bây giờ, ông đã quen với danh hiệu "dịch giả chuyên nghiệp" mà mọi người gọi mình chưa?

Dịch giả Trịnh Lữ (*Lao động*).

- Tôi chưa bao giờ nghĩ mình là một dịch giả - một danh từ hàm nghĩa chuyên nghiệp rất cao. Chuyên một nghiệp tức là phải sống được bằng nghiệp đó, tỉ như họa sĩ thì phải sống được bằng bán tranh, nhà văn phải sống được bằng tiền bán sách... thì đúng là tôi không phải chuyên nghiệp.

Nhưng tôi đã làm việc với tất cả sự toàn tâm toàn ý, kỹ năng, điều kiện... của mình. Chuyên nghiệp trong nghệ thuật, xét cho cùng là sự điêu luyện và toàn tâm toàn ý.

- Ông quan niệm thế nào là một bản dịch tốt?

- Rõ ràng bản dịch không phải là một "nhái bản" của nguyên tác. Và người dịch cũng không phải là "con khỉ" chỉ biết ngây ngô nhại lại nhà văn. Lần đầu tiên tôi đọc cuốn *Nỗi buồn chiến tranh* (của Bảo Ninh) là qua bản dịch tiếng Anh (*The Sorrow of War*), từ hồi còn ở Mỹ, và thấy xúc động ghê lắm. Đến khi về nhà, được đọc nguyên tác, không hiểu sao lại không thấy hay nữa, mà có cảm giác như bản tiếng Việt là bản dịch. Có người bạn Đức bảo tôi anh ta thích đọc truyện của Schlink qua bản dịch tiếng Anh hơn là nguyên tác tiếng Đức. *Truyện Kiều* thực ra cũng là một bản dịch.

Nói về dịch văn học, tôi lại nhớ đến một bài viết của Giáo sư Edward Fowler - Chủ nhiệm khoa Nghiên cứu ngôn ngữ và văn học Đông Á tại ĐH California ở Berkeley. Nhan đề của bài viết này là: "Rendering Words, Traversing Cultures" - nghĩa nôm na là "Tái tạo câu chữ để bắc cầu nối các nền văn hoá khác nhau"...

- Nhưng tái tạo đến đâu thì cũng vẫn phải trung thành với nguyên bản chứ, thưa ông?

Những tác phẩm chính do Trịnh Lữ dịch: *Cuộc đời của Pi* của Yann Martel (Giải thưởng về dịch thuật của Hội Nhà văn HN 2004 và Hội Nhà văn VN 2005), *Con nhân mã ở trong vườn* của Moacyr Scliar, *Truyện ngắn Australia, Hội họa Trung Hoa, Bí mật chôn vùi, sự thật tàn bạo* (của nhóm phóng viên tờ Blade đoạt giải Pulitzer năm 2004), *Tuyển tập 15 nhà thơ Mỹ đương đại* (cùng dịch với Hoàng Hưng)...

Những tác phẩm dịch sắp xuất bản: *Rừng Na Uy* (Haruki Murakami), *Utopia - nhân gian ảo mộng* (Thomas Moore), *Tập truyện ngắn 20 tác giả đương đại VN* (sẽ phát hành ở Australia)...

- Haruki Murakami - nhà văn lớn hiện nay của Nhật Bản - có ba người chuyên dịch sách của mình ở Mỹ, đều là các giáo sư dạy văn học Nhật ở các đại học lớn, đều đã sinh sống và làm việc ở Nhật lâu năm. Thế mà đối với từng tiểu thuyết, ông còn chọn ra ai là người dịch chính thức cho loại độc giả nào. Ví dụ, cuốn *Rừng Na Uy* có hai bản dịch, nhưng một bản thì được Murakami cho phép ấn hành ở nước ngoài, còn bản kia thì cho in trong nước dưới dạng song ngữ để phục vụ sinh viên học tiếng Anh. Các tiểu thuyết của ông khi dịch sang tiếng Anh đều được biên tập rất nhiều, và người dịch đóng vai trò chính trong quá trình biên tập này. Cuốn *Biên niên chim giây cót* chẳng hạn, một tiểu thuyết đồ sộ trong nguyên bản là 3 tập, đã được người dịch - ông Jay Rubin - cắt tổng cộng khoảng 25 nghìn chữ. Vậy mình không nên nghĩ rằng chỉ có bản dịch "trung thành nguyên xi đầy đủ" mới là có giá trị. Ngay nguyên tác cũng tồn tại ở nhiều bản khác nhau nữa là.

- Trong quá trình dịch, ông thường chú ý điều gì nhất?

- Tôi thường không câu nệ lắm những chi tiết nhỏ, chẳng hạn như tên một loại bánh, một nghi thức, một phong tục... Bởi vì đối với người đọc, những chi tiết đó rồi sẽ bị lướt qua rất nhanh. Nhưng những chỗ có ẩn ý đằng sau, có chứa một triết lý, thì phải tập trung dịch, chú giải thật kỹ. Trong khi dịch, luôn phải lấy tư cách là một người đọc chứ không phải một người dịch.

- Bên cạnh niềm vui khi nhận được giải thưởng, ông có cảm thấy buồn cho nền dịch thuật nước nhà khi để một người dù sao cũng mới bước chân vào nghề dịch ẵm hết giải thưởng?

- Tôi chẳng buồn đâu. Ở ta cũng có nhiều sách dịch tốt, nhiều dịch giả giỏi lắm chứ. Chuyện dịch sai, dịch ẩu, một cuốn sách xé lẻ ra cho nhiều người

dịch... như báo chí vẫn nói chỉ là cá biệt, ở đâu chẳng có. Cũng như khi ta bổ củi, tránh thế nào được gỗ vụn văng ra.

- Qua việc tham gia dịch thuật mấy năm nay, ông nghĩ sao khi nhiều người cho rằng "văn hoá đọc suy đồi lắm rồi"?

- Tôi thì không nghĩ thế. Đơn cử *Cuộc đời của Pi* là một cuốn sách khá nặng, với óc tưởng tượng phong phú và những triết lý tưởng như khô khan như về bản ngã và nhân tính, Thượng đế, con người và thiên nhiên... Nếu quả thực bạn đọc bây giờ chỉ thích đọc sách viết về kinh doanh kiếm tiền, quản trị doanh nghiệp, sức khoẻ thường thức... tóm lại là tất cả những gì giúp họ thành đạt, thư giãn trong thời buổi kim tiền này, thì có lẽ "cậu Pi" của tôi chết đã lâu rồi chứ đừng nói gì đến việc được tặng giải, được tái bản, nối bản dài dài. Hay *Nhật ký Đặng Thuỳ Trâm* cũng không thể in nổi 200.000-300.000 bản. Thị hiếu văn chương, đặc biệt của giới trẻ ở ta, không xoàng đâu, thậm chí còn cao là đằng khác. Nếu có những phàn nàn này khác thì có khi chính các nhà xuất bản, các tác giả, dịch giả phải xem lại mình trước.

- Ông có thể kể một chút về quãng thời gian 15 năm ông sống ở Mỹ. Vì sao năm 1987 ông quyết định đưa cả gia đình sang đó, rồi 15 năm sau lại quyết định quay về?

- Mọi việc đơn giản thôi. Tôi đi Mỹ thì cũng xác định như thực hiện một chuyến phiêu lưu, cho biết đây biết đó. Sang đấy thì cũng phải làm nhiều việc: chuyên gia cho Liên Hợp Quốc, làm trong ngành truyền hình, quảng cáo, ngân hàng... Ở nhà thuê, chẳng nghèo nhưng cũng chẳng giàu, giống như mọi người làm công ăn lương ở bất kỳ nơi nào trên thế giới. Đến một ngày, khi con cái đã đi học đại học, tôi bỗng thấy mình chẳng việc gì phải đi làm từ 9 giờ sáng tới 5 giờ chiều, làm giàu cho cái thằng vốn đã giàu nứt đố đổ vách. Thế là tôi về, tin chắc rằng ở nhà cuộc sống sẽ thú vị hơn.

- Ông là người chỉ làm những gì mình thích?

- Nói đúng ra thì trong cuộc đời, có lúc cũng phải làm những điều mình không thích. Nhưng quan trọng nhất là không được quên những gì mình thích. Tôi thích sách, thích vẽ tranh. Mấy chục năm nay tôi không dịch sách nhưng không đêm nào tôi không đọc sách. Đọc trang sách hay tôi luôn nghĩ là nếu dịch ra tiếng Việt thì sẽ dịch như thế nào. Bây giờ, có cơ hội làm điều mình thích, không hạnh phúc gì hơn.

- *Vì sao ông lại đặt tên cho cả hai đứa con của mình là Hữu Tuệ và Minh Tuệ. Trong văn chương của mình, ông cũng rất hay dùng từ tuệ nhãn?*

- Đơn giản thôi. Mẹ tôi thường đi chùa nên lấy chữ Tuệ đặt tên cho các cháu. Tuệ trong nhà Phật có nghĩa là Biết.

(Nguồn: *Lao động*)